

Yavaş, M. & Demirel, İ. F. (2024). Göç ve göçe ilişkin kavramlara yönelik Türkçe ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bilişsel yapıları. *International Journal of Language Academy*, 12 (4), 452-465.

Volume 12/4 December 2024

p. 452-465

Article History:

Received

24/11/2024

Accepted

17/12/2024

Available online

25/12/2024

GÖÇ VE GÖÇE İLİŞKİN KAVRAMLARA YÖNELİK TÜRKÇE VE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ BİLİŞSEL YAPILARI¹

The Cognitive Structures of Turkish and Social Studies Teacher
Candidates Regarding Migration and Concepts Related to Migration

Mehmet YAVAŞ²

İbrahim Fatih DEMİREL³

Öz

Son yıllarda dünya genelinde bilhassa da ülkemizde çokça tartışılan ve üzerinde çalışılan konuların başında göç olgusu gelmektedir. Özellikle geçici korunma statüsü ile ülkemizde bulunan yaklaşık 3.5 milyon Suriyeli ve buna ek ülkemizde hayatını idame ettiren farklı uyruklardan göçmen, mülteci ve sığınmacıların topluma uyumunda çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu sorunların başlıcalarından biri de eğitim alanında kendini göstermektedir. Özellikle eğitimin her kademesinde göçmen, mülteci, sığınmacı gibi farklı yasal statüdeki öğrenciler ortak eğitim görmektedir. Sınıf içerisinde farklı yasal statüde olan öğrencilerin bulunması başta öğretmenler olmak üzere eğitimin bütün paydaşları açısından bir kavram karmaşasını da ortaya çıkarmaktadır. Bu paydaşların en önemlilerinden birini de öğretmenlik uygulaması dersini alan öğretmen adayları oluşturmaktadır. Yapılan çalışma ile öğretmenlik uygulaması dersini alan Türkçe Eğitimi ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programı 4.sınıf lisans öğrencilerinin 'göç' ve 'göçe ilişkin kavramlar'a yönelik bilişsel yapılarının tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bununla beraber öğrencilerde var olan kavram yanılgılarının da ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Araştırma tarama modelinde gerçekleştirilen betimsel bir çalışmadır. Araştırmanın çalışma grubunu Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümünde 4.sınıf düzeyinde öğrenim gören ve öğretmenlik uygulaması alan öğretmen adayları oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri, araştırmacılar tarafından geliştirilen *Kelime İlişkilendirme Testi (KİT)* aracılığı ile toplanmıştır. İçerik analizi yöntemi kullanılarak işlenen

¹ Çalışma, *Eğitim ve Göç Sempozyumunda* (Ankara, 2022) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

² Arş. Gör., Kastamonu Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, myavas@kastamonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6449-3372>

³ Arş. Gör. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, ifdemirel@kastamonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9647-2672>

veriler analiz edilmiştir. Sonuç olarak, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının göç ve göçe ilişkin kavramlara dair farkındalıkları bulunmakla birlikte, bu kavramların bilimsel tanımları ve arasındaki farklar konusunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Özellikle savaş kavramının göçün ana nedeni olarak algılandığı ve genel anlamda kavram yanlışlarının olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Göç, kavram yanlışları, kelime ilişkilendirme testi(kit), öğretmen adayları.

Abstract

Migration is one of the most discussed and studied issues worldwide, especially in our country, in recent years. In particular, there are various problems in the integration of approximately 3.5 million Syrians in our country with temporary protection status, as well as immigrants, refugees, and asylum seekers from different nationalities living in our country. The presence of students with various legal statuses in the classroom also reveals conceptual confusion in terms of all stakeholders of education, especially teachers. With the work done, this study aims to determine the cognitive structures of Turkish Education and Social Studies Education 4th grade undergraduate students who receive teaching practice regarding 'migration' and 'concepts related to migration.' In addition, it aims to reveal misconceptions among students. The study group of the research, which was designed with the phenomenology pattern, which is one of the qualitative research methods, consists of pre-service teachers who are studying at the 4th-grade level and taking teaching practice in the Turkish and Social Sciences Department of the Faculty of Education of Kastamonu University. The study's data were collected through the Word Association Test (KIT) developed by the researchers. The data analyzed using content analysis revealed that, while the prospective teachers participating in the study are aware of migration and related concepts, they lack sufficient knowledge regarding the scientific definitions and distinctions between them. It was observed that the concept of war is primarily perceived as the leading cause of migration, and there are misconceptions.

Keywords: Migration, misconceptions, prospective teachers, word association test (wat).

GİRİŞ

Göç ve beraberinde getirdiği göçe ilişkin kavramlar Türkiye olarak gündemimize yaklaşık 65 yıl önce girmiştir. Zira Türk vatandaşları serbest şekilde yurt dışına gitme ve geri dönme özgürlüğüne ancak 1961 Anayasası ile sahip olabilmişlerdir (Unat, 2006; Erder, 2007). Bu tarihten önce gerçekleşen göçler yasa dışı yollarla gerçekleştirilirken 1961 yılında Almanya ile yapılan *İşgücü Anlaşması*, ülkemiz için göçlerin yasal zemine oturması adına önemli dönüm noktalarından biri olarak kabul edilebilir. Almanya'dan sonra sırasıyla; Avusturya (1964), Belçika (1964), Hollanda (1964), Fransa (1965), İsveç (1967) ve Avustralya (1967) ile imzalanan benzer anlaşmalar yurt dışına olan Türk göçünü artırmıştır (Şen, 2016). Bu durumun İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da artan iş gücü ihtiyacından ve ülkemizde yer alan işsizlik sorunun bir çözümü olarak görülmesinden kaynaklandığı söylenebilir.

Türklerin yurtdışına göçü devletin resmi belgelerinde de kendisine yer bulmuştur. Örneğin Birinci Beş Yıllık Kalkına Planında *"İstihdam politikasının bir başka yönü de işgücü fazlasının işgücü kıtlığı çeken Batı Avrupa ülkelerine ihracıdır. Ancak, Türkiye işgücü fazlalığı olan, fakat niteliği yüksek işgücü konusunda kıtlık çeken bir ülkedir. İşgücü ihracının niteliği yüksek işgücü halinde olması bu kıtlığı arttırabilir, bu sakıncanın önlenebilmesi için tedbirlerin alınması şarttır* (Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 1963: 456)." ifadesi bulunmaktadır. Bundan da anlaşılacağı üzere özellikle vasıfsız işçi konusunda yurt dışına çıkış kapılarının açıldığı görülmektedir. Yurtdışına çıkışın devlet eliyle desteklenmesi başlangıçta işgücü fazlası bulunan Türkiye, iş gücüne ihtiyaç duyan Avrupa ülkeleri ve iş arayan insanlar için bir çıkış noktası olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan Türk devlet makamları, yurt dışına gönderdiği işçilerin orada nitelikli hale gelerek

tekrar ülkemize döneceğini ve Türkiye'nin kalkınması adına tecrübelerini paylaşacağını düşünmüştür. Aynı zamanda bu şekilde ülkeye bir döviz girişinin de mümkün hale geleceğini hesaplamıştır. Ancak yurt dışına giden işçilerin tamamına yakınının tekrar ülkemize dönmek yerine gittikleri ülkede kalıcı olma çabaları ile beraber çeşitli sorunlar baş göstermeye başlamıştır. Çünkü ülkeler bu tarz anlaşmalar yaparken genel olarak ekonomik gerekçelere ve bu sorunların çözümüne odaklanmıştır. Fakat ülkeler arası yer değiştiren beşerî varlıklar olan insanların; duyguları, dilleri, dinleri, kültürleri ve tarihi bilinçleri ilk aşamada dikkate alınmamıştır. Nitekim İsviçreli ünlü yazar ve mimar Max Frisch bu durumu "Dışarıdan işgücü istendi fakat insanlar geldi." anlamındaki sözleriyle özetlemekte, gerek gönderen gerekse gidilen ülkelerdeki beşerî hazırlıksızlığı gözler önüne sermektedir (Başkurt, 2009).

Göçe ve göç sonrasında oluşan beşerî, siyasi durumlara hazırlıklı olma durumu sadece dışarıya verilen göçler için değil dışarıdan aldığımız göçler için de geçerlidir. Bilindiği üzere göçlerin farklı sebepleri ve türleri bulunmaktadır. Son yıllarda bulunduğumuz coğrafi konum ve yürütülen devlet politikaları neticesinde Türkiye sıklıkla göç alan bir ülke konumuna gelmiştir. Komşumuz Suriye'de yaklaşık 13 yıldır devam etmekte olan iç savaşın bizi etkileyen en önemli sonuçlarından biri de bu bağlamda 'göç' olmuştur.

Her geçen gün büyüyen, gelişen ve küreselleşen dünyada demografik yapısını tamamen doğal nüfus hareketleri (doğum, ölüm) ile oluşturan bir yerleşim yerinden bahsetmek neredeyse imkânsızdır. Türkiye de bu açıdan özellikle coğrafi konumu nedeniyle hedef, kaynak ve transit göç alan bir ülkedir. Göç İdare Başkanlığı güncel verilerine göre 2024 yılı itibarıyla ülkemizde bulunan yabancı sayıları şu şekildedir:

- İkamet izni ile ülkemizde bulunanlar: 1.093.125,
- Yakalanan düzensiz göçmenler: 184.380
- Geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler: 3.086.775

Göç İdaresi Başkanlığı resmî verilerine (Göç İdaresi Başkanlığı) göre ülkemizde; geçici koruma, uluslararası koruma, ikamet izni ile kalma gibi farklı statülerde toplam 4,5 milyon civarında yabancı bulunmaktadır. Ancak bu sayıya kayıt dışı ve yasa dışı şekillerde ülkemizde yaşayan yabancılar da eklendiği takdirde sayı oldukça artmaktadır.

Bu kadar yabancıyı barındıran bir ülkede, yabancıların ülkeye uyumu ya da Türk vatandaşlarının yabancılara karşı olan yaklaşımları açısından pek çok sorun yaşanması muhtemeldir. Bu sorunlar sık sık akademik çalışmalara ve raporlara da konu edilmektedir (İnci, & Shiko, 2021; Kızmaz, 2018; Taştan, İrdem & Özkaya 2018; Polat, 2012; Saklan, 2018; Aydoğdu, 2019; Coşkun, 2022). Bahsedilen uyum sorunlarının başında da eğitim sahası gelmektedir. Öncelikle temel eğitim ve orta öğretim düzeyinde Türk eğitim sistemine dâhil olan yabancıların, özellikle de Suriyelilerin, hukuki statüleri ile ilgili kanunen herhangi bir karmaşa olmamasına rağmen toplum nezdinde bir takım yanlış algılamalar vardır. Bu durum da Suriyelilerin hukuki statülerinde bazen göçmen, bazen mülteci, bazen sığınmacı olarak adlandırılmasına sebep olmaktadır (Sarı, Karadağ; 2021, s.547). Özellikle 2022 yılında İçişleri Bakanlığı'nın Yükseköğretim Kurumu Başkanlığına göndermiş olduğu bilgilendirme yazısında göç ve göçe ilişkin kavramlara yönelik bir kavram karmaşası yaşandığı ve yapılacak bilimsel çalışmalarda da söz konusu kanun ve yönetmelikler kapsamındaki tanımlara uygun terimler kullanılması gerektiği belirtilmektedir. Bu kavram karmaşası sorunun bir yansıması da okullarda farklı milletten öğrencilerle karşılaşan öğretmenlerimizde kendini göstermektedir. Çalışmanın problem durumunu da oluşturan bu konuda öncelikle karıştırılan göç ve göçe ilişkin bazı kavramlardan bahsetmek yerinde olacaktır. *Uluslararası Göç Hukuku* çerçevesinde

hazırlanan ‘Uluslararası Göç Terimleri Sözlüğü (IOM, 2009) ’ne göre bazı tanımlamalar şu şekildedir:

Yabancı: “Belirli bir devlet açısından o devletin uyruğunda olmayan kişi” ve “ Başka bir devlete ait olan ya da sadakat borcu altında olan bir kişi.”

Göç: “ Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek. Süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dahildir. ”

Göçmen: “ Uluslararası düzeyde genel kabul gören bir göçmen tanımı bulunmamaktadır. Göçmen teriminin, *kişisel rahatlık* amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumları kapsadığı kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu terim, hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklenenlerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini kapsamaktadır.”

Mülteci: “İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi.”

Sığınmacı: “İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler.”

Geçici Koruma: “Menşe ülkelerine dönemeyen üçüncü ülke kişilerinden kaynaklanan kitlesel bir akının meydana gelmesi ya da derhal meydana gelebilecek olması durumunda, özellikle söz konusu kişilerin ya da koruma gerektiren diğer kişilerin yararına olarak, sığınma sisteminin etkin işleyişi üzerinde olumsuz etki yaratmadan sığınma sisteminin işletilememesi riski varsa, bu kişilere acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla sağlanan istisnai özellikteki prosedür.”

Uluslararası Koruma: “1951 Mülteci Sözleşmesi, 1949 Cenevre Sözleşmeleri ve 1977 Protokolleri, Uluslararası Kızıl Haç Komitesi’nin (ICRC) insiyatif hakkı, Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO) Sözleşmeleri ve insan hakları belgeleri gibi hukuki belgelerde öngörülen haklara Devletlerin saygı göstermesini sağlamak için antlaşma yoluyla görevlendirilen bir örgütün sağladığı hukuki koruma.”

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Son 20 yıldır hem eğitim hem sosyal hayatımızı doğrudan etkileyen göçler ile daha sık duymaya başladığımız bu kavramlar, öğretmen adaylarının zihinlerinde hangi bağlamlarda ne şekilde yer etmiştir sorusunu da beraberinde getirmektedir. Özellikle öğretmenlik uygulaması deneyimi yaşayan ve öğretmen sıfatını alma gayreti gösteren öğretmen adaylarının eğitim ve göç bağlamında mevcut bilişsel yapılarının ortaya konması, kavram yanlışları varsa tespit edilmesi ve sonraki çalışmalarda bu

yanılgılarının giderilmesine yönelik veri sağlaması bu konularda bir farkındalık oluşturulması adına önemli görülmektedir.

Bu açıdan çalışmanın amaçları arasında:

- 1- Türkçe ve Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının göç ve göçe ilişkin bilişsel yapılarının tespit edilmesi,
- 2- Var olan kavram yanılgılarının belirlenmesi,
- 3- Eğitim verecekleri uluslararası öğrencilerin mevcut durumları hakkında bir farkındalık kazanmaları ve bilgi sahibi olmaları, gösterilebilir.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırma tarama modelinde gerçekleştirilen betimsel bir çalışmadır. Tarama modellerinde amaç geçmişte olan ve günümüzde de devam eden durumları herhangi bir müdahale yapmadan tanımlamaya çalışmaktır. Bu nedenle önemli olan mevcut olanı değiştirmek yerine gözlemleme çabasını sürdürmektir bu sebeple araştırmacılar kendi kesin görüşlerini öne sürmek yerine elde etmiş oldukları verilerin eğitimlerini tanımlamaktadır. (Creswel, 2017, s. 481; Karasar, 2012, s.77). Araştırmada bu desenin kullanılma amacı, var olan olguyu değiştirmek yerine gözlemleyerek mevcut durumu anlamaktır. Bu doğrultuda, çalışma grubunun seçilen kavramlara ilişkin bilişsel yapılarını ortaya koymak amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilen kelime ilişkilendirme testi, katılımcıların verilen kavramlara dair anlayış, algı ve tutumlarını belirlemek için kullanılacaktır. Test, herhangi bir müdahale yapılmadan, yalnızca gözlemler ve analizler aracılığıyla bu bilişsel yapıların ortaya çıkartılmasını sağlamayı amaçlamaktadır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Kastamonu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Öğretmenliği ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümlerinde öğrenim gören 123 (91 Kız 32 Erkek) 4. Sınıf öğretmen adayı oluşturmaktadır. Amaçlı örnekleme yönteminin kullanıldığı çalışmada katılımcıların seçiminde 4. Sınıf olmaları ve öğretmenlik uygulaması dersini alacak kişiler olmaları dikkate alınmıştır. Katılımcıların cinsiyet dağılımları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet Dağılımları

CİNSİYET	
KADIN	ERKEK
91	32
TOPLAM	
123	

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) kullanılmıştır. Alternatif bir ölçme ve değerlendirme tekniği olan Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) bireylerin bilişsel yapılarını ortaya çıkarmak, bilişsel

yapılarındaki kavramlar arasındaki bağlantıları ve kavram yanlışlarını tespit etmek için kullanılmaktadır (Bahar ve Özathı, 2003). Bu kapsamda Yabancı, Göç, Göçmen, Mülteci, Sığınmacı ve Geçici Koruma olmak üzere toplam 6 anahtar kavram, Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) kapsamında öğrencilere sunulmuştur. Her bir kavramın sonuna da ilgili kavrama yönelik cümle örneğini yazması için bir cümlelik alan bırakılmıştır.

Veri Toplama Süreci

Çalışmada verilerin ilk toplanma süreci 2022 ve 2024 Güz dönemlerinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın veri toplama süreci kapsamında ilk olarak araştırmacılar tarafından katılımcılara yapılacak çalışma kapsamında bilgilendirme yapılmış ve gönüllülük esasına dayalı olarak araştırmaya katılımları sağlanmıştır. Sonrasında Kelime İlişkilendirme Testi (KİT) ve uygulanma süreci hakkında detaylı bilgi aktarılmış ve geliştirilen KİT katılımcılara dağıtılmıştır. Uygulama sürecinde her bir anahtar kavram için 1 dakikalık süre içerisinde akıllarına ilk gelen kavramı yazmaları ve en altta bulunan satıra da ilgili kavrama yönelik bir cümle örneği yazmaları istenmiştir. Kavramların her birisi bir sayfaya gelecek şekilde KİT formuna yerleştirilmiş ve altına bir adet cümle örneği yazmaları istenmiştir. Buradaki amaç öğrencilerin zincirleme cevaplar yazmalarını engellemek ve cümle örneklerinden yola çıkarak da öğrencilerin kavramları anlama düzeyleri ve bilişsel yapılarından herhangi bir kavram yanlışlığı olup olmadığını ortaya koymaktır (Tokcan, 2015, s. 144; Işıklı, Taşdere, ve Göz, 2011). Bütün kavramlar için eşit sürede uygulama gerçekleştirilmiştir. Sonrasında katılımcılardan toplanan verilerin analiz aşamasına geçilmiştir.

Verilerin Analizi

İlk aşama olarak araştırmacılar tarafından katılımcılara uygulanan Kelime İlişkilendirme Testi (KİT)'nden elde edilen veriler frekans oranlarına göre tablolastırılmıştır. Sonrasında bu frekans tabloları temel alınarak kavram ağları oluşturulmuştur. Kavram ağlarının oluşturulma aşamasında Bahar, Johnstone & Sutcliffe (1999) tarafından oluşturulan kesme noktası tekniği kullanılmıştır. Kesme noktası tekniğinde katılımcıların kavramlara yönelik KİT formuna yazmış oldukları cevaplar yukarıdan başlayarak belirlenen kesme noktaları aracılığıyla aşağıya çekilmiştir. Kesme noktası 20'nin altında olan kavramlar değerlendirmeye alınmamıştır. Bunun temel gerekçesi anlamlı bir çıkarım imkânı sunacak frekansa sahip olmamasıdır. Her bir kesme noktası için farklı renkte bağlantı okları oluşturulmuştur. Renklerin seçiminde, kesme noktalarının ayırt ediciliğini sağlamasına ve karışıklığa neden olmamasına dikkat edilmiştir. Bu kapsamda kesme noktalarına yönelik oluşturulan bağlantı okları ve renkleri şu şekildedir;

- Kesme Noktası 50 ve üzeri için Kırmızı
- Kesme Noktası 40-49 için Mavi
- Kesme Noktası 30-39 için Yeşil
- Kesme Noktası 20-29 için Mor

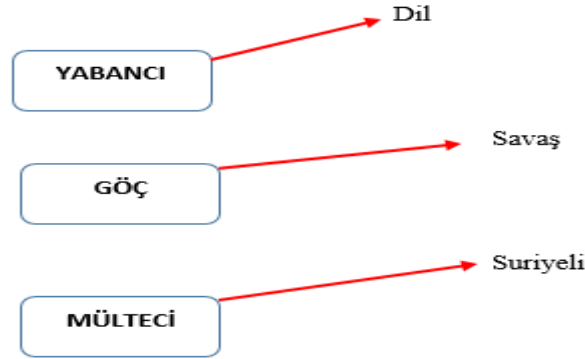
İkinci aşamada ise yazılan cümle örnekleri analiz edilmiştir. Bu kapsamda Ercan, Taşdere & Ercan (2010) tarafından ortaya konulan ölçütler referans alınarak cümleler bilimsel bilgi içeren, bilimsel olmayan ya da yüzeysel bilgi içeren ve kavram yanlışlığı içeren olmak üzere 3 ana kategoriye bölünmüştür. Ercan Vd. 2010 tarafından hazırlanan rubrik temel alınarak cümleler tablolastırılmıştır. Sonraki aşamada analiz edilen verilerden elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

BULGULAR VE YORUM

Anahtar Kavramlara Verilen Cevaplara Göre Frekans Tablosu ve Kavram Ağlarının Oluşturulması**Tablo 2.** Anahtar Kavramlara Yönelik Frekans Tablosu

Anahtar Kavram	En Çok Cevap Verilen Kelime	f
Yabancı	Dil	60
Göç	Savaş	53
Göçmen	Suriyeli	36
Mülteci	Suriyeli	50
Sığınmacı	Savaş	46
Geçici Koruma	Yardım	24
	Toplam	269

Çalışma kapsamında katılımcılara sorulan 6 anahtar kavrama ilişkin toplam 269 cevap yazıldığı görülmektedir. Yazılan bu cevaplar anlamlı olması ve kavramsal karşılığı olan kelimeler olması açısı dikkate alınarak değerlendirmeye alınmıştır. Anahtar kavramlara yönelik oluşturulan cevap kelimelerin sayısı ve dağılımı, en fazla *Yabancı* kavramına yönelik *Dil* (f:60); en az ise *Geçici Koruma* kavramına yönelik *Yardım* (f:24) kelimesinin tercih edildiğini göstermektedir. *Göçmen* ve *Mülteci* anahtar kavramları için *Suriyeli* kelimesi en fazla cevap verilen ortak kelimedir.

Kesme Noktası 50 ve Üzeri Cevap Kavramlarına İlişkin Bulgular**Şekil 1.** Kesme Noktası 50 ve Üzeri Kavramlara İlişkin Oluşturulan Kavram Ağı

Kesme noktası 50 ve üzeri olan bulgulara; *Yabancı* anahtar kavramı için *Dil* (f:60), *Göç* Anahtar kavramı için *Savaş* (f:53) ve *Mülteci* anahtar kavramına yönelik de *Suriyeli* (f:50) cevap kavramı oluşturulmuştur. Bu kesme noktasında oluşturulan cevap kavramların her birinin farklı anahtar kavramlara yönelik ve birbirinden bağımsız cevaplardan oluştuğu görülmektedir. Ortak bir cevap kavram oluşturulmadığı görülmektedir. Ancak Suriyeli ve Savaş kavramlarının doğrudan ilişkili olduğu söylenebilir. Ülkemizde göç olgusunun ana sebebini oluşturan etmen 2010 yılında başlayan ve devam etmekte olan Suriye iç savaşıdır. Nitekim savaş nedeniyle meydana gelen kitlesel göç hareketleri sonrasında Suriye vatandaşı olan insanların da Türkiye'ye geldiği bilinmektedir. Bu nedenle cevap kavramların arasında doğrudan ilişki olduğu söylenebilir.

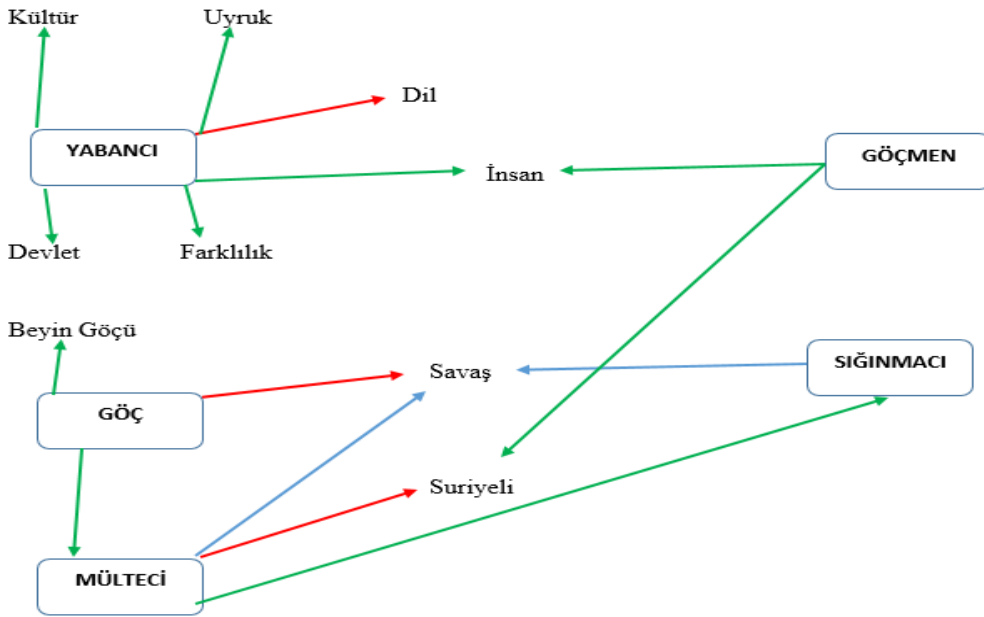
Kesme Noktası 40-49 Olan Cevap Kavramlara İlişkin Bulgular

Şekil 2. Kesme Noktası 40-49 Olan Kavramlara İlişkin Oluşturulan Kavram Ağı

Kesme noktası 40 – 49 arası olan bulgulara; *Mülteci* ve *Siğınmacı* anahtar kavramlarına yönelik *Savaş* kavramının ortak cevap kavram olduğu görülmektedir. Bunun nedeni göç olgusunu oluşturan ana unsurun *Savaş* olması ile açıklanabilir. *Göç* sonucunda ortaya çıkan *Mülteci* ve *Siğınmacı* kavramları da benzer nedenlerden kaynaklıdır. Oluşturulan kesme noktalarında ortaya çıkan ilk kesişim kavramı da bu nedenle *Savaş*'tır.

Kesme Noktası 30-39 Olan Cevap Kavramlara İlişkin Bulgular

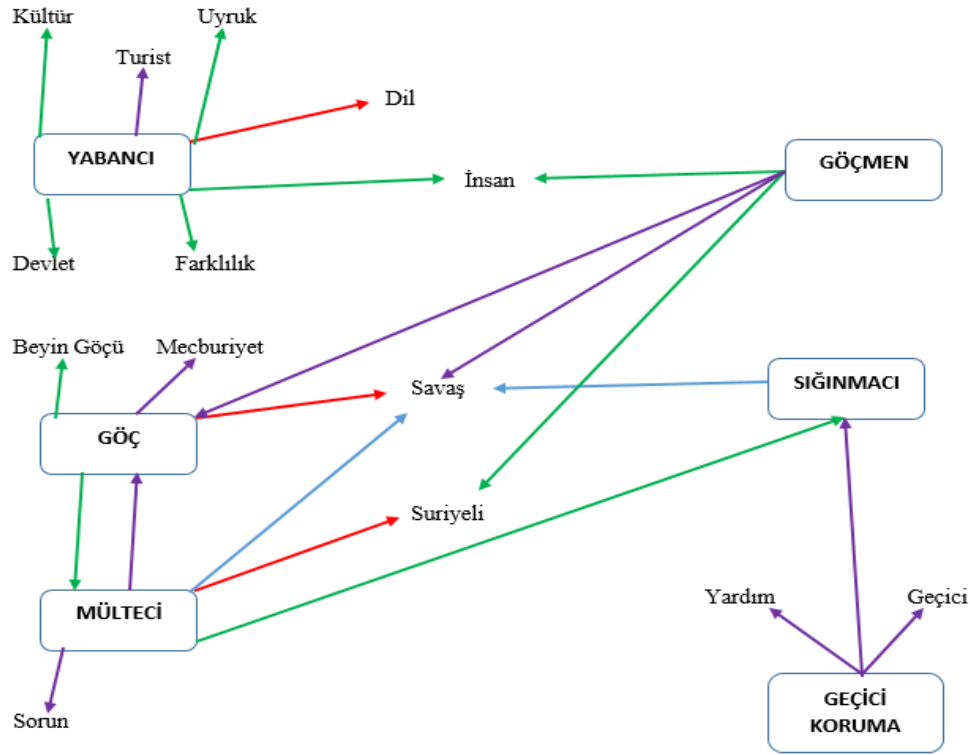

Şekil 3. Kesme Noktası 30-39 Olan Kavramlara İlişkin Oluşturulan Kavram Ağı

Kesme noktası 30-39 arası olan cevap kavramlarına ilişkin toplam 10 kelime yazılmıştır. Bunlar arasında *İnsan*; *Yabancı* ve *Göçmen* kavramlarının ortak cevap kelimesidir. Ayrıca bu kesme aralığında *Göçmen* kavramının *Suriyeli* (f:36) kavramı ile ilişkilendirildiği ve

Mülteci anahtar kavramı ile ortak kavram olduğu görülmektedir. Göç diğer anahtar kavram olan *Mülteci* (f:30) ile *Mülteci* ise *Sığınmacı* (f:32) ile ilişkilendirilen kavram olmuştur. Ancak *Sığınmacı* ve *Mülteci* kavramlarının ilişkili bulunduğu *Savaş* kavramına ilişkin bu kesme noktasında *Göçmen* kavramıyla bir ilişki kurulmamıştır. Oysa tıpkı diğer kavramlarla ilişkili olduğu gibi *Göçmen* kavramının oluşumunu etkileyen ana etmen de *Savaş*'tır. Bunun muhtemel nedeni göçmenliği tetikleyen diğer unsurların da farkında olunmasıdır. Özellikle Göç anahtar kavramına yönelik oluşturulan *Beyin Göçü* (f:35) bu durumu gösteren bir unsurdur. Son olarak *Yabancı* anahtar kavramına ilişkin bağlantısız cevaplar oluşturulduğu da görülmektedir. *Kültür* (f:33), *Uyruk* (f:34), *Devlet* (f:30) ve *Farklılık* (f:32) *Yabancı* anahtar kavramına ilişkin oluşturulan bağlantısız cevaplardır.

Kesme Noktası 20-29 Olan Cevap Kavramlara İlişkin Bulgular

Şekil 4. Kesme Noktası 20-29 Olan Kavramlara İlişkin Oluşturulan Kavram Ağı

Son kesme noktası olan 20-29 arasında ise *Geçici Koruma* kavramı ilk kez ortaya çıkmıştır. İlişkilendirme durumuna bakıldığında bir diğer anahtar kavram olan *Sığınmacı* (f:23) ile ilişki kurulduğu görülmektedir. *Yardım* (f:34) ve *Geçici* (f:23) cevapları ise bağımsız olarak ortaya çıkan cevap kavramlardır. *Mülteci* ve *Göçmen* ise *Göç* ile ilişki kurulan anahtar kavramlar arasındadır. Aynı zamanda *Göç* kavramı *Mülteci* ve *Göçmen* anahtar kavramlarının ortak kesişim noktasını oluşturmaktadır. Önceki kesme noktasında çıkmayan *Savaş* kavramının bu kesme aralığında *Göçmen* anahtar kavramına ilişkin oluşturulduğu görülmektedir. Bu durum *Savaş* kavramının öğretmen adaylarının bilişsel yapılarında diğer kavramları ortaya çıkaran ya da doğrudan etkileyen kavram

olarak kendisine yer edindiğini göstermektedir. Bağımsız olarak oluşturulan cevap kelimelere bakıldığında ise *Yabancı* için *Turist* (f:26), *Göç* için *Mecburiyet* (f:28), *Mülteci* için *Sorun* (f:25), *Geçici Koruma* için *Yardım* (f:24) ve *Geçici* (f:23) öne çıkan kavramlardır.

Anahtar Kavramlara Yönelik Oluşturulan Cümlelere Göre Kavramları Anlama Düzeylerinin Belirlenmesi

Tablo 3. Katılımcıların Anahtar Kavramlara İlişkin Yazdığı Cümle Örneklerine İlişkin Bulgular

ANAHTAR KAVRAMLAR	BİLİSEL BİLGİ İÇEREN CÜMLE ÖRNEĞİ	Frekans	BİLİSEL OLMAYAN YA DA YÜZEYSEL BİLGİ İÇEREN CÜMLE ÖRNEĞİ	Frekans	KAVRAM YANILGISI İÇEREN CÜMLE ÖRNEĞİ	Frekans	BOŞ BIRAKILAN	TOPLAM
Yabancı	Ülkemizi geçici olarak farklı nedenlerle ziyaret edenler (K,48)	17	Ülkemizde çok sayıda yabancı var (K,52)	31	Savaştan dolayı ya da kendi vatanında geçimsizlik olduğu için başka vatana göç eden (K,11)	6	69	123
Göç	Zorunlu veya keyfi olarak insanların savaş, kıtlık vb. nedenlerle kendi ülkelerinden başka bir ülkeye geçici veya kalıcı olarak gitme durumu (K,63)	27	Düzensiz göç ülkeleri iç karışıklığa sürükler (K,46)	19	Farklı sebeplerden dolayı gerçekleşen yerleşme olayı (K,48)	8	69	123
Göçmen	Farklı bir ülkeye yerleşme amaçlı gidip yerleşen kimseler (K,48)	16	Ülkemize göçmenlerin gelmesi ekonomimizi etkiledi (K,3)	23	Suriye'den gelen göçmenler ülkelerine dönmemektedir (K,53)	5	79	123
Mülteci	Siyasi ya da sosyal nedenlerden dolayı farklı ülkelere giden kişiler (K,41)	16	Farklı ülkelere gelen mülteciler çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır (K,13)	28	Bir ülkeye sığınan kimse (K,39)	6	73	123
Sığınmacı	Kendi ülkesinden savaş gibi nedenlerden dolayı gelip bir ülkeye sığınan kişiye denir (K,11)	11	Sığınmacılar ülkenin eğitim sistemine entegre edilmelidir (K,8)	17	Sığınmacı başka ülkedeki göçmen kişidir (K,72)	9	86	123
Geçici Koruma	Belirli bir süre boyunca kendi ülkesine dönemeyen insanları korumak (K,46)	15	Bazı insanlara geçici korunma statüsü verildi (K,80)	16	Suça tanık ya da sanık konumunda olan kişiye tahsis edilen durum (K,88)	14	78	123
TOPLAM		102		134		48	454	738

Tablo 3 incelendiğinde katılımcılara verilen anahtar kavramlara ilişkin oluşturulan cümle örneklerinden 102 tanesi bilimsel bilgi içeren, 134 tanesi bilimsel olmayan ya da yüzeysel bilgi içeren ve 48 tanesi de kavram yanlışlığı içeren cümle örneğidir. Cümlelere bakıldığında en fazla bilimsel olmayan ya da yüzeysel bilgi içeren cümle örneği oluşturulurken en az kavram yanlışlığı içeren cümle örneği oluşturulmuştur. Kesme

noktalarında yer alan kavramlar ve cümle örneklerinde yazılanlar karşılaştırıldığında katılımcıların bilişsel yapılarında oluşturdukları kavramları, cümlelerinin yansıttığı görülmektedir. Cümleler incelendiğinde katılımcıların kavram yanlışlarına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bilimsel bilgi içeren cümle oluşturma düzeylerindeki düşüklük kavramların bilimsel anlamlarını bilme ve farklılıklarını ayırt edebilme noktasında eksiklikler yaşadıklarını göstermektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada göç ve göçe ilişkin kavramlara yönelik Türkçe Öğretmenliği ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği bölümlerinde öğrenim gören 4. Sınıf öğretmen adaylarının bilişsel yapılarını ortaya çıkararak kavram yanlışlarını tespit etmek amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda verilen 6 anahtar kavrama yönelik 269 cevap kavram ve 284 cümle örneği yazılmıştır. Örnekler incelendiğinde katılımcıların en fazla “Yabancı” anahtar kavramına en az ise “Geçici Koruma” kavramına ilişkin cevap oluşturdukları görülmüştür. Cümle örneklerine bakıldığında ise “Göç” kavramına ilişkin bilimsel bilgi düzeylerinin, “Yabancı” kavramına ilişkin yüzeysel bilgi düzeylerinin ve “Geçici Koruma” kavramına ilişkin kavram yanlışlığı düzeylerinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yazılan cevap kavramların analizi sonrasında kesme noktaları oluşturulmuş ve katılımcıların bilişsel yapılarını ortaya koymak amacıyla kesme noktaları oluşturulmuştur. İlk kesme noktasını oluşturan 50 ve üzerinde en fazla *Yabancı* kavramına yönelik *Dil* kelimesinin yazıldığı görülmüştür. Sonrasında *Göç* kavramına ilişkin *Savaş*, *Mülteci* kavramına ilişkin olarak da *Suriyeli* yazılmıştır. Cümle örnekleri incelendiğinde ise katılımcıların *Yabancı* kavramını öncelikle dil farklılığı olan kişiler olarak algıladıkları sonucuna ulaşılmaktadır. *Mülteci* ve *Göç* kavramlarına ilişkin oluşturulan *Suriyeli* ve *Savaş* kavramları ise doğrudan birbiriyle ilişkili kavramlardır. Bu yönüyle *Yabancı* anahtar kavramı ile bu kavramlar ayrılmaktadır. *Savaş* ve *Suriyeli* kavramlarının *Göç* ve *Mülteci* anahtar kavramları ile ilişkili olması 2010 yılından beri devam eden Suriye iç savaşı ve buna bağlı meydana gelen kitlesel göç durumunun ülkemizi doğrudan etkilemesinin doğal bir sonucu olarak yorumlanabilir. Bu nedenle katılımcıların bu *cevap kavramları* oluşturduğu ifade edilebilir. İlgili alan yazın incelendiğinde de yapılan çalışmalar bu bulguyu destekler niteliktedir (Çetin vd., 2015; Şanlı, 2020). Ancak Suriye’den gelen savaş mağdurlarının hukuki statülerinin *geçici koruma* olması, *mülteci* kavramının ise farklı bir statüyü temsil etmesinden dolayı katılımcıların bu konuda kavram yanlışlığına sahip oldukları söylenebilir. Kesme noktası 40-49 aralığında da benzer şekilde *Sığınmacı* ve *Mülteci* kavramlarına yönelik olarak *Savaş* kavramı *ortak cevap* olarak yazılmıştır.

Kesme noktası 30-39 arasına ilişkin cevaplar incelendiğinde bir diğer ortak kavram olarak *İnsan* kelimesinin yazıldığı görülmüştür. *Yabancı* ve *Göçmen* arasındaki ortak *cevap kavram* olan *İnsan*, katılımcıların bilişsel yapılarında iki kavrama yükledikleri ortak algıyı göstermektedir. Bir diğer ortak kavram olan *Suriyeli* de bu kesme aralığında *Mülteci* ve *Göçmen* anahtar kavramlarının ortak kesişimini oluşturmuştur. Bu kesme aralığında bağımsız cevap kavramların da ortaya çıktığı görülmektedir. *Yabancı* anahtar kavramı için *Kültür*, *Uyruk*, *Devlet* ve *Farklılık* ortaya çıkarken, *Göç* kavramı için *Beyin Göçü* kelimesi cevap olarak yazılmıştır. Katılımcıların, *Yabancı* anahtar kavramını bilişsel yapılarında ilişkisel olmayan farklı müstakil kavramlarla ilişkilendirdikleri görülmektedir. *Göç* kavramına yönelik ortaya çıkan *Beyin Göçü* kavramı ise güncel gelişme ve tartışmaların katılımcıların zihnindeki bir yansıması olarak yorumlanabilir. TÜİK verileri incelendiğinde beyin göçü oranının yıllara göre artış göstermesi bireylerin bilişsel yapılarında bu kavramın yer edinmesine temel teşkil etmektedir (Türkiye İstatistik

Kurumu, 2024). Bu kesme aralığında görülen bir diğer sonuç ise verilen anahtar kavramların cevap kelimeleri olarak tekrarlanmasıdır. *Göç* kavramı için *Mülteci* kavramı yazılırken *Mülteci* anahtar kavramına yönelik *Sığınmacı* kavramı cevap kavram olarak yazılmıştır. Literatür incelendiğinde Yel & Çetin (2023)'in çalışmalarındaki bulguları destekler şekilde *Mülteci* kavramı *Sığınmacı* kavramı ile ilişkilendirilmiştir. Yazılan cümle örnekleri incelendiğinde de özellikle *Mülteci* kavramına ilişkin katılımcıların kavram yanılgısına sahip oldukları söylenebilir.

Son kesme noktası olan 20-29 aralığı için bütün kavramlara yönelik katılımcıların bilişsel yapısı ortaya çıkmıştır. *Yabancı* anahtar kavramı için *Turist*, *Göç* için *Mecburiyet*, *Mülteci* için *Sorun*, *Geçici Koruma* için *Yardım* ve *Geçici* kavramları ortak kesişim noktası oluşturmamış bağımsız cevaplardır. *Savaş* kavramı bu kesme aralığında da *Göçmen* anahtar kavramının cevap kavramı olarak ortaya çıkmıştır. Katılımcılara sorulan 6 anahtar kavramdan 4 tanesinin (*Göç*, *Göçmen*, *Mülteci*, *Sığınmacı*) ortak kesişim noktasını *Savaş* kavramı oluşturmaktadır. Bu durum katılımcıların göç ve göçe ilişkin bilişsel yapılarında *Savaş*'ın temel kavram olduğunu göstermektedir. Geçmişte ve günümüzde uzun yıllar boyunca Türkiye'nin göç olgusundan etkilendiği bütün dünya tarafından bilinmektedir. Bu göçün ana belirleyicisi savaş olsa bile farklı gerekçelerle de ülkemiz göç, göçmen, mülteci ve sığınmacı ile karşı karşıya kalmaktadır. Anahtar kavramların birbirlerinin cevap kelimeleri olarak yazılması bu aralıkta da ortaya çıkan göstergeler arasındadır. *Göçmen* kavramı ve *Mülteci* kavramı için ortak kesişim noktasını oluşturan kavram *Göç* olmuştur. Yazılan cümle örnekleri ile karşılaştırıldığında *Mülteci* ve *Göçmen* olmanın *Göç* faaliyeti sonucunda gerçekleştiği algısı katılımcıların bilişsel yapılarında yer edinmektedir. Son olarak *Geçici Koruma* anahtar kavramı ise ilk kez bu aralıkta ortaya çıkan bir kavramdır. Bir diğer kavram olan *Sığınmacı* ile ilişkilendirilen *Geçici Koruma*, yazılan cümle örnekleri incelendiğinde katılımcıların bilişsel yapılarında kavram yanılgısına sahip oldukları kavramlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Suriye iç savaşı sonrasında ülkemize gelmek zorunda kalan milyonlarca insanın *Geçici Koruma* kapsamında ülkemizde bulunmalarına karşılık hukuki statülerinin ne olduğunun bilinmemesi büyük bir eksiklik ve sorun olarak değerlendirilebilir. Savaşın başladığı yıllardan itibaren Sosyal Bilgiler dersi kapsamında yapılan göç ve göçe ilişkin çalışmalarda bir artış görülmektedir (Karadağ, 2023) ancak kavramların bilimsel anlamları ve ayrımları konusunda öğretmen adaylarına gereken farkındalığın kazandırılmadığı söylenilebilir.

Sonuç olarak araştırmaya katılan öğretmen adaylarının bilişsel yapılarında göç ve göçe ilişkin kavramlara yönelik bir farkındalık olmasına karşılık bilimsel tanımları ve farkları konusunda bilgilerin yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir. Kavramlara yönelik ortak unsurun *Savaş* kavramı olduğu ve göçün ana etmeninin savaş unsuru olarak algılandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırma kapsamında ulaşılan sonuçların değerlendirilmesi sonrasında şu öneriler yapılmaktadır;

- Öğretmen adaylarına kavramlara yönelik bilgilendirme yapılabilir.
- Öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında öğrencilerden sınıflarında bulunan farklı uyruklu öğrencilerin hukuki statülerini öğrenmeleri ve bu statü hakkında bilimsel bir araştırma yapmaları teşvik edilebilir.
- Eğitim Fakültelerinde göç ve göçün nedenleri-sonuçları konusunda bilgilendirici etkinlikler yaptırılması teşvik edilebilir.
- Göç ve göçe ilişkin bilgileri içeren ortak seçmeli dersler açılması ve öğretmen adaylarının öğrenim süreçlerinde bu dersleri alarak bilgilenmeleri sağlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aydoğdu, Y. (2019). *Türkiye’de eğitim gören Suriyeli öğrencilerin sosyo-kültürel problemlerine yönelik bir araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Bahar, M., Johnstone, A. H. & Sutcliffe, R. G. (1999). Investigation of student's cognitive structure in elementary genetics through word association tests. *Journal of Biological Education*, 33(3), 134-141.
- Bahar, M. & Özatlı, N. S. (2003). Kelime iletişim test yöntemi ile lise 1. sınıf öğrencilerinin canlıların temel bileşenleri konusundaki bilişsel yapılarının araştırılması. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 75-85.
- Başkurt, İ. (2009). Almaya’da yaşayan Türk göçmenlerin kimlik problemi. *Hayef Dergisi*, 12, 81-94.
- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963). Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Coşkun, Z. (2022). *Ortaokul öğretmenlerinin göçmen ve sığınmacı ailelerin çocukları ile yaşadıkları sorunlar* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Creswell, J. W. (2017). *Eğitim araştırmaları: nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*. İstanbul: EDAM.
- Çetin, T., Kılcan, B., Güneş, C. & Çepni, O. (2015). Examining secondary school students' perceptions of the concept of migration: a qualitative study. *International Journal of Education*, 7(3), 97-120.
- Ercan, F., Taşdere, A. & Ercan, N. (2010). Kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla bilişsel yapının ve kavramsal değişimin gözlenmesi. *Türk Fen Eğitimi Dergisi*, 7(2), 136-154.
- Erder, S. (2007). Yabancılaşmış kurgulanan ülkenin yabancıları. (Derleyen: Arı A.), *Türkiye’de yabancı işçiler: uluslararası göç, işgücü ve nüfus hareketleri* (ss. 1-82). İstanbul: Derin Yayınları.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024). *Göç idaresi başkanlığı istatistikleri*. Erişim tarihi: 20.10.2024, <https://www.goc.gov.tr/>
- IOM (Uluslararası Göç Örgütü) (2009). *Göç terimleri sözlüğü*. Cenevre: IOM, Yayın No: 18.
- Işıklı, M., Taşdere, A. & Göz, N. L. (2011). Kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla öğretmen adaylarının Atatürk ilkelerine yönelik bilişsel yapılarının incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 50-72.
- İnce, M. & Shiko, M. (2021). Suriyeli mültecilerin, Türk toplumu ile entegrasyon sürecinde yaşadıkları sorunlar üzerine bir araştırma. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi (UKSAD)*, 7 (2), 39-58.
- Karadağ, Y. (2023). Sosyal bilgilerde göç ve göçmenlik. İ. H. Demircioğlu, S. Kaymakçı, & E. Demircioğlu (Ed.). *Türkiye’de sosyal bilgiler eğitimi araştırmaları el kitabı II* (s. 251-290). Ankara: Pegem Akademi.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi: kavramlar-ilkeler-teknikler*. Ankara: Nobel Akademi.
- Kızmaz, Z. (2018). Suriyeli sığınmacılar: güvenlik kaygıları ve suç. *BEÜ SBE Dergisi*, 7(2), 392-431.
- Polat, Y. (2012). *Türkiye’de öğrenim gören yabancı uyruklu ilköğretim öğrencilerinin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.
- Saklan, E. (2018). *Türkiye’de Suriyeli eğitim çağı çocuklarının eğitim süreçleri üzerine bir çözümleme*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Sarı, İ. & Karadağ, Y. (2021). Türkiye’de Suriyeli öğrencilerin hukuki statüsü, eğitiminde uygulanan politikalar ve uygulamalar. Kılıç, Y. & Haytoğlu, E. (Ed.). *Dr. Nevzat Gündoğ’a vefa: Tarih, kültür ve sanat yazıları* (s. 543-563). Çizgi Kitabevi.
- Şanlı, C. (2020, 24-26 Aralık). Ortaöğretim öğrencilerinin göç terminolojisindeki bazı kavramlara yönelik algılarının kelime ilişkilendirme testi aracılığıyla tespiti [Tam Metin Bildiri]. *Uluslararası Eğitim ve Değerler Sempozyumu-ISOEVA 4*, Karabük Üniversitesi, Karabük, Türkiye.
- Şen, Ü. (2016). İki dilli Türk çocuklarına Türkçe öğretimi: İlk öğretmenler ve ilk Türkçe dersi öğretim programı. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(3), 1023-1036. <https://doi.org/10.17860/mersinefd.282398>
- Taştan, C., İrdem, İ. & Özkaya, Ö. (2018). *Politika ve uygulama boyutlarıyla göç ve uyum*. Polis Akademisi Yayınları.
- Tokcan, H. (2015). *Sosyal bilgilerde kavram öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2024). *TÜİK. Yükseköğretim beyin göçü istatistikleri*. Erişim tarihi: 20.10.2024, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yuksekogretim-Beyin-Gocu-Istatistikleri-2021-2023-53839>
- Unat, N. A. (2006). *Bitmeyen göç: konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yel, Ü. & Çetin, T. (2023). Ortaokul öğrencilerinin mülteci kavramına yönelik zihinsel yapılarının incelenmesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(3), 595-608. <https://doi.org/10.38151/akef.2023.73>